

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/June2020), s. 220-244.
Geliş Tarihi-Received:13.06.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 24.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Atebetü'l-Hakâyık'ta Sıfatlar

Adjectives In Atebetü'l-Hakâyık

Hatice TEKLER*

Öz

Türk yazı dilinin tarihî bir evresi olmasının yanı sıra İslâmi Orta Asya Türk yazı dilinin de ilk evresi olan Karahanlı Türkçesinden geriye kalan önemli eserlerden biri de *Atebetü'l-Hakâyık*'tır. Bu makalede *Atebetü'l-Hakâyık*'ta yer alan sıfatlar tespit edildi. Tespit edilen sıfatlar, türlerine göre ayrılıp anlam ve söz dizimi açısından değerlendirildi. Ayrıca niteleme ve belirtme sıfatları olarak genel başlık altında sınıflandırıldı. *Niteleme Sıfatları; Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler, Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler, Unvan Bildirenler ve Renk Bildirenler* olarak işlevine göre dört gruba ayrıldı. Bu dört grup ise çeşitli alt başlıklar altında değerlendirildi. Eserde 137 niteleme sıfatı tespit edildi. *Belirtme Sıfatları; İşaret Sıfatları, Sayı Sıfatları ve Belirsizlik Sıfatları* olarak üç gruba ayrıldı. Bu üç grup ise çeşitli alt başlıklar altında değerlendirildi. Eserde 129 belirtme sıfatı tespit edildi. Bir dilin zenginliğini gösteren önemli unsurlardan olan ve Türkçede Eski Türkçeden beri yadsınamayacak derecede önemli bir yere sahip olan sıfatların *Atebetü'l-Hakâyık*'ta da çok sayıda yer aldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atebetü'l-Hakâyık, sıfatlar, Karahanlı Türkçesi.

Abstract

In addition to being a historical stage of the Turkish written language, one of the important works remaining from the Karahanli Turkish, which is the first stage of the Islamic Central Asian Turkish written language, is *Atebetü'l-Hakâyık*. In this article, the adjectives in *Atebetü-Hakâyık* were determined. The adjectives that were determined, were divided into types and evaluated in terms of meaning and syntax, and also classified under the general title as qualitative and indicating adjectives. *Qualitative Adjectives*; It is divided into four groups according to its function as *Reports Feature and Qualification of Living Entities, Reports Feature and Qualification of Inanimate Entities, Animals and Plants, Title Reporters, Color Reporter*. These four groups were evaluated under various subtitles. 140 qualitative adjectives were determined in the work. *Determinative Adjectives; Demonstrative Adjectives, Numeral Adjectives and Indefinite Adjectives* were divided into three groups. These three groups were evaluated under various subtitles. 129 designation adjectives were determined in the work. Based on the determinations, it is seen that the adjectives, which are important elements that show the richness of a language and have an undeniably important place in Turkish since ancient Turkish, also take place in *Atebetü'l-Hakâyık*.

Keywords: Atebetü'l-Hakâyık, adjectives, Karahanli Turkish.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: haticefekler1@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9295-8459.

Giriş

Türkler, daha önceleri Müslüman olmaya başlamışlarsa da Müslümanlığı resmî din olarak kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılardır. Türklerin ve Müslüman Arapların ilk karşılaşması çok önceye dayanır. “Efsane türünden olmak üzere, bize kadar gelen bilgilere bakılırsa, ilk Türk ve Arap karşılaşması, 642 yılında, son İran hükümdarı Üçüncü Yezdicerd’in Toharistan’daki yenilgisi neticesinde olmuştur.” (Caferoğlu 2015: 5). Bu tarihten itibaren Türkler yavaş yavaş yeni İslam medeniyetinin tesirini hissetmeye başlamışlardır.

10. yüzyılın başlarına doğru Kaşgar ve civarına yerleşen dağınık durumdaki Türk boylarını idaresi altına alarak müstakil bir Türk devleti kuran Karahanlı Türkleri Satuk Buğra Han’ın 950 tarihinde İslamiyeti kabulüyle de İlk Türk-İslam devletini kurmuş oldu. Karahanlı Türk Devleti, Doğu ve Batı Türkistan’da üç yüz yıl hüküm sürmüştür. Devletin coğrafi sınırları Doğu Türkistanla Mâverâünnehir sahasını aşmıştı. Karahanlılar döneminde başta Kaşgar, Balasagun, Semerkant ve Buhara olmak üzere bütün Mâverâünnehir yüksek bir ilim ve kültür merkezi olmuştur.

Eski Türk yazı dilinden gelişen İslâmi Orta Asya Türk yazı dilinin ilk evresi Karahanlı Türkçesidir. 11.-13. yüzyıllar arasında gelişen bu yazı dilinin merkezi Doğu Türkistanda Kaşgar’dır. Karahanlı Türkçesi, eski sözcükleri barındırması ve yeni sözcüklerin de içerisinde yer alması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Karahanlı Türkçesinin söz varlığı bakımından zenginliğini Doğan Aksan şu şekilde ifade eder:

“Karahanlı Türkçesi sözcükbilim açısından incelendiğinde bu dönem dilinin zengin bir sözvarlığına sahip bulunduğu görülür. Bu zenginlik bir yandan daha eski evrelerden gelen sözlerin yaşamakta oluşu, bir yandan yeni türetmelere gidilmesi, bir yandan da sonradan yerleşen yabancı öğelerin o dönemde daha henüz Türkçelerinin kullanılmakta olmasından ileri gelmektedir.” (Aksan 2018: 116). Bu yeni kültür dairesiyle ilgili ilk yapıtlar 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. *Atebetü’l-Hakâyık* ise bu dönemde verilen önemli eserlerdendir.

Atebetü’l-Hakâyık, manzum olup 12. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı sanılmaktadır (Çağbayır 2009: 37). Edip Ahmed bin Mahmud Yüknekî tarafından yazılmıştır. Beyit ve dörtlüklerden oluşur. Eser bâblara ayrılmış, her bâbda farklı bir konu üzerinde durulmuştur. Kitabın başında Allah’a, peygambere ve dört sahabeye övgü yer almaktadır. Yazar okuyuculara nasihat tarzında seslenmiştir. *Atebetü’l-Hakâyık*, ayrı bâbların başlıklarından da anlaşıldığı gibi, Türk-İslam muhitinin kültür çevresi içinde, bireylerin terbiyesi için düzenlenmiş olan esasları bulunan bir ahlak kitabıdır (Arat 2006: 8).

Edip Ahmet eserini ulu emir, Türk ve Acem meliki olarak nitelediği Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey’e takdim etmiştir. *Kutadgu Bilig*’le aynı dönemde yazılmıştır. Söz varlığı, dil ve şekil bakımından *Kutadgu Bilig*’e göre daha zayıf bir eserdir. “Kutadgu Bilig’in daha sonraki devirlerindeki bir devamını teşkil eden *Atebetü’l-Hakâyık*, zaman farkından da dolayı, dil ve tasvir güzelliği noktasından oldukça farklıdır.” (Hacıeminoğlu 2013: XVIII). Kitabın adı için; *Hibetü’l-Hakâyık*, *Aybet al-Hakâyık*, *Haybetü’l-Hakâyık*, *Gaybetü’l-Hakâyık* gibi adlandırmalar da mevcuttur.

Edip Ahmed’in çevresi, yaşadığı devir ve hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Timur devri emirlerinden Emîr Seyfettin bir dörtlüğünde ondan bahseder. Fuad Köprülü, Ali Şîr Nevaî de Edip Ahmed hakkında bilgi veren isimlerdendir.

Makalede cümle içerisinde ismi farklı yönleriyle ön plana çıkaran ve belirten sıfatlar incelenmiştir. Sıfat; varlığın, nesnenin ya da gösterilen kavramın bir niteliğini belirtmek ya da bir adı söyleme katmak için kullanılan kelimelerdir (Bilgin 2006: 219). Sıfatlar tek başlarına birer isim olan kelimelerdir. Ad soyundan sözcüklerin bir bölümünü, geleneksel dil bilgisinde sıfat adını alan sözcükler oluşturur (Aksan 1976: 67). Cümle içerisinde kendilerinden sonra gelen bir ismi belirterek veya niteleyerek tamamladıklarında sıfat görevi yüklenirler. Metinlerimizde geçen sıfatlar; işaret, niteleme, sayı, soru, belirsizlik sıfatları olarak gruplandırılırlar.

Sıfatlar, sıfat özelliğini kazanmadan önce addır. “Aslında sıfatlar da ad soylu sözler olduklarına göre, bir bakıma ad sayılırlar. Ancak, bunların ad veya sıfat diye adlandırılmaları kullanım biçimlerine bağlıdır. Adlar iyelik, çokluk ve ad çekim ekleri alabildikleri hâlde, sıfatlar bu ekleri alamazlar. Sıfatlar varlık ve nesnelere bağlı olan kavramlardır. Bir sıfat tek başına yalın bir kavram olmaktan öteye geçemez.” (Korkmaz 2014: 335).

Sıfatın anlam ve görev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir. Bir adla birleşen sıfatın oluşturduğu kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Tamlamadaki sıfat, grubun tamlayan ögesi, ad da tamlanan ögesidir. Sıfatlar, cümlede öge görevinde değil, öğelerin belirteci görevinde kullanılır. Eskiden beri cümlenin aslı unsurları özne ve yüklem, yardımcı unsurları da nesne tümleçtir. Sıfatlar bir cümle ögesi değil öge tamamlayıcı birimler olduklarından söz konusu aslı ve yardımcı unsurlar içindeki görevlerinde bir değişiklik olmaz. Yani cümlenin her ögesinde sıfat bulunabilir (Özcan 2005: 5).

Sıfatlar, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkçenin ilk devirlerinde de kullanılan sözcük türleridir. Karahanlı Türkçesinde de çok sayıda kullanıldığını görmekteyiz. Karahanlı Türkçesinde sıfatlar genel Türkçedeki gibidir. Genel Türkçede olduğu gibi sıfatlar; işaret, niteleme, sayı, soru, belirsizlik olarak beş grupta ele alınır.

Makalede, *Atebetü'l-Hakâyık*'ta yer alan sıfatlar, öncelikle *Niteleme Sıfatları* ve *Belirtme Sıfatları* olarak iki ana başlıkta ele alındı. Tespit edilen sıfatlar iki ana gruba ayrıldıktan sonra vermiş olduğu anlama ve sıfatların yapısına göre sınıflandırma yapıldı. Sınıflandırma yapılırken “*Dîvânu Lugâti't-Türk'te Sıfatlar*” (Çalışkan 2012) adlı çalışmadan faydalanılmıştır. *Niteleme Sıfatları*; *Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*, *Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*, *Unvan Bildirenler* ve *Renk Bildirenler* olarak işlevine göre dört gruba ayrıldı. *Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*, *Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler*; *Birden Fazla Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları* ve *Tek Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları* olarak iki grupta ele alındı. Metinde 137 niteleme sıfatı tespit edildi. *Belirtme Sıfatları*; *İşaret Sıfatları*, *Sayı Sıfatları* ve *Belirsizlik Sıfatları* olarak üç guruba ayrıldı. *İşaret Sıfatları*; *Tek Sıfattan Oluşan İşaret Sıfatları* ve *İsmi Grup Hâlinde Olan İşaret Sıfatları* olarak iki grupta ele alındı. *İsmi Grup Hâlinde Olan İşaret Sıfatları* ise üç alt grupta değerlendirildi. *Sayı Sıfatları*; *Asıl Sayı Sıfatları*, *Kesirli Sayı Sıfatları* ve *Üleştirme Sayı Sıfatları* olarak üç alt grupta değerlendirildi. Son olarak, *Belirsizlik Sıfatları*; *Tek Sıfattan Oluşan Belirsizlik Sıfatları* ve *İsmi Grup Hâlinde Olan Belirsizlik Sıfatları* olarak iki grupta ele alındı. *İsmi Grup Hâlinde Olan Belirsizlik Sıfatları* ise üç alt grupta değerlendirildi. Metinde 129 belirtme sıfatı tespit edildi. Makalede numaralarıyla verilen örnek beyitler *Atebetü'l-Hakâyık* (Arat 2006) adlı eserden alındı. Verilen örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımlarında Reşid Rahmeti Arat'ın çalışmasına sadık kalındı. Çeviri yazı işaretleri ise sadece ihtiyaç duyulan yerlerde verildi. Örneklerin satır numarası, örneklerin yanında parantez içerisinde verildi. Tespit

edilen sıfat tamlamalarında sıfatlar eğik (italik) yazı kullanılmadan, isimler altı çizili şekilde verilmiştir.

1. Atebetü'l-Hakâyık'ta Tespit Edilen Sıfatlar

1.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkların somut ve soyut çeşitli özelliklerini bildiren sıfat türüdür. "Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır." (Korkmaz 2014: 356). Fatma Erkman Akerson ve Şeyda Ozil sıfatlar üzerine yaptıkları çalışmada niteleme sıfatlarını şu şekilde tanımlarlar: "Bir adı, bir özelliği göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye yarayan kavramlardır." (Akerson ve Ozil 1998: 93) Türkçe niteleme sıfatları bakımından zengin bir dildir. Bu zenginliği Karahanlı Türkçesinde de görülmektedir.

Eserde tespit edilen 137 niteleme sıfatı örneği şu şekildedir:

1.1.1. Canlı Varlıklara Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler

Bu grupta niteleme sıfatlarının insanları ve yaratıcıyı nitelediği örnekler görülmektedir. Sıfatlar, çoğu zaman bizlere nitelediği ismin canlı olup olmadığına dair bilgiler sunmaktadır. "uluğ bir bayat" örneğinde görüldüğü gibi "uluğ" kelimesi "ulu, büyük" (Ünlü 2012: 870) anlamlarında kullanıldığında nitelediği ismin yaratıcı, bir hükümdar veya halk tarafından sevilen biri olduğunu gösterir. Bu grupta 57 örnek tespit edildi.

1.1.1.1. Tek Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfat tamlamalarında sıfatı tek kelimedenden oluşan niteleme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 53 örnek şunlardır:

"Bu kudret idisi uluğ bir bayat
Ölüglerni tirgüzmek asan anga" (19-20)

"O kudret sâhibi büyük bir Tanrıdır; ölüleri diriltmek onun için kolay bir iştir."

"İlahi keçürgen idim sen keçür
Neçe me hatalıg kul ersem sanga" (37-38)

"Tanrım, sen bağışlayan rabbimsin; senin karşında ne kadar günâhkâr kul isem beni affet."

"Şahım medhu birle bezeyin kitab
Okıgılı kişining sevinsün canı" (43-44)

"Kitabımı şâhımın mehdi ile süsleyeyim, okuyan adamın içi açılısın."

"Ögü bilmez erke öğüt öğretür
Aning berr u cudı bedi ihsanı" (45-46)

"Onun iyiliği, cömertliği ve eşsiz ihsânı medhetmesini bilmeyen kimseyi dile getirir."

"Tetiklikte kendü ayastın ozup
Dad insaf tutar çın anuşirvanı" (55-56)

"O Fetânette Ayâs'ı geçer, adâlet ve hakkaniyette gerçek bir Anuşirvan'dır."

"Tengizdin kerimrek şahım ming kata
Kabul kılrsa tang yok bu az hedyeni" (67-68)

"Şâhım denizden bin kat daha kerîmdir; bu küçük hediye kabul ederse, hayret etmemek lazımdır."

- "Kidinki keligli kişiler ara
Aning zikri tangsuk ediz bolsu tip" (75-76)
"Bizden sonra gelen insanlar arasında onun hâtrası hasretle anılsın ve yüksek olsun."
- "Bahalıg dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi" (85-86)
"Bilgili insan kıymetli dinardır, câhil ve biligsiz adam değersiz bir akçedir."
- "Biliglig biligsiz kaçan teng bolur
Biliglig tişi er cahiler tişi" (87-88)
"Bilgili ve biligsiz müsâvî olur mu; bilgili dişi erkek ve câhil erkek dişidir."
- "Biliglig er öldi atı ölmedi
Biligsiz tirig erken atı ölüg" (95-96)
"Bilgili adam ölür, fakat adı kalır, biligsiz, sağ iken, adı ölüdür."
- "Bilig yind usanma bil ol hak resul
Bilig çinde erse siz arkang tidi" (103-104)
"Bilgiliyi ara, usanma; bil ki, o hak resül "Bilgiyi, Çin'de bile olsa, arayınız" dedi."
- "Ne türlüg arıgsız arır yumakın
Cahil yup arımsız arıgsız erür" (111-112)
"Nice kirli şeyler yıkamakla temizlenir, fakat câhil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir."
- "Biliglig kişi kör bilür iş ödin
Bilip iter işni ökünmez kidin" (113-114)
"Bilgili adam her işin zamanını bilir, işini bilerek yapar ve sonra pişman olmaz."
- "Bilig birle bilnür törütgen idi
Biligsizlik içre kanı hayr yidi" (121-122)
"Yaradan Tanrı bilgi ile bilinir; biligsizlikten hayır gören var mı?"
- "Sanıp sözlegener sözi söz sağı
Öküş yangşağan til unalmaz yağı" (133-134)
"Düşünerek konuşan adamın sözü, sözün iyisidir; çok gevezelik eden dil, karşı konulmaz bir düşmandır."
- "Hiredliĝmu bolur tili boş kişi
Telim başnu yidi bu söz til boşı" (137-138)
"Boş-boğaz adam akıllı olur mu; bu boş-boğazlık ve ağız gevşekliği çok başları yedi."
- "Sefih er tili öz başı duşmanı
Tilindin töküldi telim er kanı" (141-142)
"Sefih adamın dili kendi başının düşmanıdır; birçok adamların kanı dilleri yüzünden döküldü."
- "Tili yalğan erdin yırak tur teze
Keçür sen me umrüng könilik öze" (153-154)
"Yalan söyleyen adamdan uzak dur, kaç; sen ömrünü doğruluk ile geçir."
- "İşim tip manıp sır ayma sakın
Neçe me inançlıg iş erse yakın" (173-174)

“En yakın ve inanılır arkadaşına bile, sakın, arkadaşım diye inanıp, sırrını söyleme.”

“Akı erni öggil öger erse sen
Bahulka katıg ya okun kezlegil” (227-228)

“Öğersen, cömert adamı öğ, hasise kuvvetli yay ve ok ile nişan al.”

“Kamuğ til akı er senasın ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur” (229-230)

“Bütün diller cömert adamın methini söyler; cömertlik bütün ayıbların kirini temizler.”

“Egilmez köngülni akı er eger
Tegilmez muradka akı er teger” (233-234)

“Egilmez gönülü cömert adam eğer; erişilmez murâda cömert adam erişir.”

“Akı er biligni yete bildi kör
Anın sattı malın sena aldı kör” (237-238)

“Cömert adam bilgiyi yedebildi, bak. Malını onunla sattı ve senâ aldı.”

“Eliglerde kutluğ birigli elig
Alıp birmegen ol elig kutsuzı” (251-252)

“Ellerin en kutlusu veren eldir; alıp da vermeyen el ellerin kutsuzudur.”

“Tirip köngli todmaz közi suk bahul
Kul ol malka malı anga erklig ol” (255-256)

“Aç gözlü hasisin gönülü toplamakla doymaz, o malın kuludur ve malı ona hâkimdir.”

“Bu budun talusı akı er turur
Akılık şeref cah cemal arturur” (257-258)

“Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır; cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır.”

“Bu budun talusı akı er turur
Akılık şeref cah cemal arturur” (257-258)

“Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır; cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır.”

“Tişisi kalıp bir adın er bile
Ol anda yatıpan birür sanını” (275-276)

“Karısı başka bir erkek ile kalıp, onun yanında yatarak, vücûdunu verir.”

“Tevazu kılığlını kötrür idi
Tekebbür tutar erni kemşür kodı” (281-282)

“Tevâzû göstereni Tanrı yükseltir, kibirli olanı aşağı atar.”

“Uluğsınma zinhar uluğ bir bayat
Uluğluk mening siz alınmang tidi” (283-284)

“Ululuk taslama, sakın, ulu yalnız Tanrıdır, O ‘ululuk benimdir, siz üzerinize almayın.’ dedi.”

“Harislikni kodur haris er kaçan
Ölüp yatsa toprak içinge kirip” (307-308)

“Haris adam harisliği ancak ölüp, toprak altına girdikten sonra bırakır.”

“Köki körklüg erning huyı körklüg ol

- Bu körklüg kılıkka köngül örklüg ol” (317-318)*
 “Aslı güzel olan adamın huyu güzel olur; güzel huylu adama gönül bağlanır.”
- “Yimişsiz yığaç teg keremsiz kişi
 Yimişsiz yığaçnu kesip örtegil” (323-324)*
 “Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.”
- “Yimişsiz yığaç teg keremsiz kişi
 Yimişsiz yığaçnu kesip örtegil” (323-324)*
 “Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.”
- “İsiz kılğan erke sen edgü kıla
 Keremning başı bu erür ked bile” (333-334)*
 “Kötülük yapan adama sen iyilik yap; keremin başı budur, bunu iyi bil.”
- “Yazukluğ kişining yazukın keçür
 Adavet kökini kazıp sen köçür” (337-338)*
 “Kusurlu adamın kusurunu affet, düşmanlık kökünü kazıp, ortadan kaldır.”
- “Yıkıklığka tirep kesüklüg ula
 Bu itiglig erke azad öz kul ol” (343-344)*
 “Eğilene destek ver ve kesileni ekle; böyle bir adama hür insan kul olur.”
- “Neçe tetik erdin birer sehvo kelür
 Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur” (361-362)*
 “İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”
- “Aya edgü umğan isizlik kılıp
 Tiken edlegen er üzüm biçmez ol” (375-376)*
 “Ey kötülük yapıp, iyilik uman kimse, diken eken üzüm biçmez.”
- “Öküşrek kişining içi gadr erür
 Köni dostung erse taşı bil munı” (383-384)*
 “Birçok insanlar dıştan hakikî dost gibi görünüyorsa da, içten vefasızdırlar; bunu bil.”
- “Bidatın yığığlı kişi kalmadı
 Anın künde arta turur bu bida” (403-404)*
 “Bid’atten men’eden insan kalmadı, onun için bu bid’at her gün artmaktadır.”
- “Kanı emr-ü maruf kılur edgüer
 Kanı kendü edgü kişi turğu yir” (405-406)*
 “Hani emr-i mârûf, hani iyi adam; iyi insanın duracağı yerin kendisi nerede.”
- “Budun mallıg erke urup yüzlerin
 Tözü kul kılurlar azad özlerin” (421-422)*
 “Halk malı olan kimseye teveccüh edip, hepsi hür olan nefislerini ona kul yaparlar.”
- “Aya malka suk er yakin bil bu mal
 Bu kün kadğu sakinç yarın yük vebal” (425-426)*
 “Ey mala karşı haris adam, gerçek bil ki, bu mal bugün kaygı ve düşünce; yarın ise, yük ve vebâldir.”
- “Sanga renc anga genc birigli uğan*

Ceza kılma ya renc idisi tarup (463-464)

“Sana ıztırıp ve ona hazine veren Tanrı’dır; ey muztarip kimse, ıztırdan şikâyet etme.”

1.1.1.2. Birden Fazla Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfatı birden fazla kelimededen oluşan niteleme sıfatlarıdır. Sıfat tamlamalarının sıfat kısımları bir kelimededen oluştuğu gibi birden fazla kelimededen de oluşabilir. Sıfatların sayısı ve özelliği, nitelemek istenen ismin verilmek istenen özellikleriyle ilgilidir. Bu grupta tespit edilen 4 örnek şunlardır:

*“Senin barlıkınga tanukluk birür
Cemad canvar uçgan yügürgen nene”* (5-6)

“Canlı, cansız, uçan ve koşan her şey senin varlığına tanıklık eder.”

*“Kitabımnı körgen eşitgen kişi
Şahımnı dua birle yad kılso tip”* (71-72)

“Kitabımı gören yahut eşiden her kes şâhımı duâ ile yâd etsin.”

*“Aya mal idisi akı edgü er
Bayat birdi erse sanga sen me bir”* (245-246)

“Ey mal sâhibi iyi ve cömert adam, Tanrı sana verdi ise, sen de ver.”

*“Ajunka bu söküş melamet nelik
Kazalar yoritgan yaratgan melik”* (453-454)

“Dünyaya bu sövme ve çıkışma niçin; kaza ve kaderi yürüten ve yeniden tanzim eden Tanrıdır.”

1.1.2. Cansız Varlıklara, Hayvanlara ve Bitkilere Ait Özellik ve Nitelik Bildirenler

Bu grupta niteleme sıfatlarının nesnelere, soyut kavramları, hayvanları ve bitkileri nitelediği örnekler görülmektedir. Bu grupta 74 örnek tespit edildi.

1.1.2.1. Tek Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfatı tek kelimededen oluşan niteleme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 69 örnek şunlardır:

*“Kim erse bu dört işke bed itikad
Tutar erse ming lan idur men anga”* (35-36)

“Kim onun bu dört arkadaşı hakkında hakkında kötü itikad beslerse, ona bin kere lânet ederim.”

*“Ögü bilmez erke öğüt öğretir
Anıng birr u cudı bedi ihsanı”* (45-46)

“Onun iyiliği, cömertliği ve eşsiz ihsânı medhetmesini bilmeyen kimseyi dile getirir.”

*“Anın bahşışindin bulıt uotanur
Bu sözni bütün çın tutar duşmanı”* (57-58)

“Onun ihsanı karşısında bulutlar utanır; bu sözün doğruluğunu düşmanları da itirâf eder.”

*“Aya şahım erdemlerin sanağan
Sanarmu ediz kum uşak taş sanı”* (59-60)

“Ey şâhimün fâziletlerini sayan kimse, sahrâdaki kum ve ufak taşlar sayıya gelirmi”

“Öküş az tip aymaz pezirler tengiz
Bulut hediye kılsa uşak katreni” (65-66)

“Bulut ufak bir katre de hediyeye etse, deniz, az veya çok demeden, bunu kabul eder.”

“Bezedim kitabını nevadir sözün
Bakıgılı okıgılı asıgı alsu tip” (77-78)

“Gören ve okuyan istifâde etsin diye, kitabı nâdir sözler ile süsledim.”

“Bahalıg dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi” (85-86)

“Bilgili insan kıymetli dinardır, Câhil ve bilgisiz adam değersiz bir akçedir.”

“Biligsiz yiligsiz sünge teg hali
Yiligsiz süngeke sunulmaz elig” (91-92)

“Bilgisiz kimse, iliksiz kemik gibi, boştur; iliksiz kemiğe kimse el uzatmaz.”

“Bilig bildürür bil bilig kadrini
Biligni biligsiz otun ne kılır” (107-108)

“Bil ki, bilginin kadrini yine bilgi bildirir, bilgisiz odun bilgiyi ne yapar.”

“Biligsizke hak söz tatıgsız erür
Angar pend nasihat asıgsız erür.” (109-110)

“Bilgisize doğru söz tatsız gelir, ona öğüt ve nasihat faydasızdır.”

“Biliglig kereklig sözüg sözleyür
Kereksiz sözini kömüp kızleyür” (117-118)

“Bilgili ancak lüzümlü sözü söyler; lüzümsüz sözü gömerek, gizler.”

“Tavarsızka bilgi tükenmez tavar
Nesebsızka bilgi yirilmez neseb” (127-128)

“Bilgi, malı olmayan için, tükenmez bir hazinedir; bilgi, nesebsiz için, verilmez bir nesepdir.”

“Sanıp sözlegen er sözi söz sağı
Öküş yangşağan til unalmaz yağı” (133-134)

“Düşünerek konuşan adamın sözü, sözün iyisidir; çok gevezelik eden dil, karşı konulmaz bir düşmandır.”

“Bir ol yangşar erse kereksiz sözüg
İkinç yalğan erse ol erning tili” (151-152)

“Bunlardan biri, lüzümsüz yere gevezelik etmek, ikincisi ise, yalan söylemektir.”

“Ağız til bezeki köni söz turur
Köni sözle sözni tilingni beze” (155-156)

“Ağzın ve dilin ziyneti doğru sözdür; sözü doğru söyle, dilini süsle.”

“Köni söz asel teg bu yalğan basal
Basal yip açıtma ağız yi asel” (161-162)

“Doğru söz, bal ve yalan söz, soğan gibidir; soğan yiyip, ağzı acılandırma; bal ye.”

“Bu yalğan söz ig teg könişöz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel” (163-164)

“Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir.”

“Kamuğ yaşru işing bolup aşkara
Bu körgeñ eşitgen sanga külmesün” (171-172)

“Bütün gizli işlerin âşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin.”

“Öng arkış uzadı kopup yol tutup
Öngi kopmuş arkış neçe kiçgülüg” (179-180)

“Kervanın başı kalkmış ve yolu tutarak uzaklaşmıştır; başı kalkmış olan kervan daha ne kadar gecikebilir.”

“Bu dünya songında yügürmek neçe
Hasis nengdin ötrü tip özüng küçe” (181-182)

“Bu dünya arkasından koşmak niçin; hasis maldan ötürü koşar, sen kendini tut.”

“Bu kün bar yarın yok bu dünya nengi
Meningtimişing neng adınlar onğı” (197-198)

“Dünya malı bugün var, yarın yoktur; benim dediğin mal başkalarının kısmetidir.”

“Neçe yir bar erdi sığışmaz eri
Eri bardı kaldı kuruğ tek yiri” (201-2012)

“Halkına dar gelen ne kadar yer vardı; halkı gitti, yalnız onların boş yeri kaldı.”

“Aya gam katıgsız sürur umğuçı
Bu ajuñ kaçan ol umınçka orun” (211-212)

“Ey gam karışmamış sürür uman, bu dünya ne zaman ümit yeri olmuştur.”

“Yılan yumşak erken yavuz fi’l iter
Yırak turğu yumşak tip azılmağı” (215-216)

“Yılan yumşak olduğu hâlde, kötülük yapar; ondan uzak durmalı ve yumşak diye yanılıp tutmamalı.”

“Akı erni öggil öger erse sen
Bahılka katığ ya okun kezlegil” (227-228)

“Öğersen, cömert adamı öğ, hasise kuvvetli yay ve ok ile nişan al.”

“Akı bol sanga söz söküñç kelmesün
Söküñç kelgü yolnı akılık tıyur” (231-232)

“Cömert ol, sana söz, sövme gelmesin; sövme gelecek yolu cömertlik kapatır.”

“Egilmez köngülñi akı er eger
Tegilmez muradka akı er teger” (233-234)

“Eğilmez gönülü cömert adam eğer; erişilmez murada cömert adam erişir.”

“Bahıllıknı kanı öger til kayu
Akılnı ‘am has tözü halk öger” (235-236)

“Hasisliğı ögen dil hani, neredede; cömertliğı âm, hâs, bütün halk över.”

(Eserde şiir dili kullanıldığı için sıfat tamlamasının arasına başka kelimelerin girdiği bu gibi örnekler mevcuttur.)

“Tirildi ulamsız ulamı bolup
Ajunda at edgü kodup bardı kör” (239-240)

“Muhtacların yardımcısı olarak yaşadı; bak, dünyada iyi ad bırakıp gitti.”

“Bahıllık otalap ongulmaz ig ol

- Birimdin bahul elgi ked berklig ol* (253-254)
 “Hasislik ilaç ile iyileşmez bir hastalıktır; hasisin eli vermekten yana çok sıkıdır.”
- “Yana bir kereklig sözüüm bar sanga
 Ayayın men anı kulak tut manga”* (265-266)
 “Sana lüzumlu bir sözüm daha var, bana kulak ver, onu sana söyleyeyim.”
- “Tekebbür kamuğ tilde yirlür kılık
 Kılıklarda edgü kılık kodkılık”* (269-270)
 “Kibir bütün dillerde yerilen bir huydur; huyların iyisi, alçak gönüllülüktür.”
- “Eger yığdıng erse umürluk tavar
 Burun başka börkni keder baş kerek”* (299-300)
 “Eğer ömürlük mal yığdın ise, unutma ki, önce börkü giyecek baş lâzımdır.”
- “Harislik ma erke yavuz haslet ol
 Harislik songı gam ökünç hasret ol”* (301-302)
 “Harislik de insan için kötü bir huydur, harisliğin sonu gam, pişmanlık ve hasrettir.”
- “Bu baylık çığaylık idi kismet
 Harislik tek erke kuruğ zahmetol”* (303-304)
 “Zenginlik ve fakirlik Tanrının kismetidir; harislik, insan için sâdece boş bir zahmettir.”
- “Köki körklüg erning huyı körklüg ol
 Bu körklüg kılıkka köngül örklüg ol”* (317-318)
 “Aslı güzel olan adamın huyu güzel olur; güzel huylu adama gönül bağlanır.”
- “Yimişsiz yığaç teg keremsiz kişi
 Yimişsiz yığaçnu kesip örtegil”* (323-324)
 “Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.”
- “Yarağlıg aşingni kişike yitür
 Yarağ bulsang oprak yalingni bütür”* (329-330)
 “Yemeğe yarar yemek varsa, aç insana yedir, giymeğe yarar elbise bulursan, çığlağa giydir.”
- “Küdezigil aya dost uluğlar hakın
 Asıgsız mizah hem cedeldin sakın”* (345-346)
 “Ey dost, büyüklerin hakkını gözet, lüzümsuz alay ve mücâdeleden sakın.”
- “Neçe tetik erdin birer sehvo kelür
 Neçe pür hünerlıgda bir ayb bolur”* (361-362)
 “İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”
- “Tiril edgü fi’lin köngüller alıp
 İsizliktin özni singaru salıp”* (365-366)
 “İyi hareket et, gönüller alarak yaşa; kötülükten kendini bir yana çek.”
- “Kanı ahd emanet kanı edkülüg
 Kidin künde hayriş me kötrülgülüg”* (389-390)
 “Hani ahd, emânet; hani iyilik; son gün hayırlı işler de ortadan kalkacaktır.”
- “Kanı emr-ü maruf kalur edgü er*

- Kanı kendü edgü kişi turğu yir* (405-406)
 “Hani emr-i mârûf, hani iyi adam; iyi insanın duracağı yerin kendisi nerede.”
- “Kim ol yolluğ erse aning yolu yok
 Kim ol yolsuz erse angar kingrü yol”* (411-412)
 “Yol kimin hakkı ise, onun yolu yok; yol hakkı olmayana geniş yol vardır.”
- “Aya artak işlig sevinçin salın
 Sening ruzgarıng bu köngülçe kılın”* (413-414)
 “Ey ahlâksız, sevinçle dolaş; bu senin zamanındır, istediğini yap.”
- “Barur sen bu malıng yağıngka kalur
 Uyardıp birürler sarıngu bözüng”* (431-432)
 “Kendin gidersin, bu malın düşmanına kalır; sarıncak bezini de utandıkları için veriler.”
- “Bu ajuñ mezesi katığlığ meze
 İzası öküşrek mezesi aza”* (437-438)
 “Bu dünyanın tadı karışıktır, eziyeti daha çok ve tadı azdır.”
- “Hasislerni kötrüp nefisni çalıp
 Azu kutsuz ajuñ karıpmu munar”* (447-448)
 “Hasisleri yükselterek, kıymetlileri yere vuruyor; yoksa bu kutsuz dünya ihtiyarlayıp bunadı mı?”
- “Uğan hukmi birle kelür kelgen iş
 Anıng emri birle teğer teğgüçi”* (451-452)
 “Her gelen iş kadir Tanrı hükmü ile gelir, insanın her karşılaştığı şey onun emri ile olur.”
- “Kamuğ tegdeçi neng kazadın erür
 Ukuşsuzlar anı sebedin körür”* (457-458)
 “Başa gelen her şey kaderden gelir, anlayışsızlar onu sebepten bilirler.”
- “Kaza birle uçğan kalık kuşları
 Karıka konar hem kafeska kirür”* (459-460)
 “Havada uçan kuşlar, kader ile, hem kola konar, hem kafese girerler.”
- “Kaza gelse yügrük yügürmez urup
 Kaza kaytarılmaz katığ ya kurup”* (461-462)
 “Koşanın koşmaması mukadderse, vursan da koşmaz; kuvvetli yay kurmakla kader geri çevrilmez.”
- “Anın uş çıkardım bu türki kitib
 Kerek kıl tap ey dost kerek kıl itib”* (473-474)
 “Onun için işte bu Türkçe kitabı çıkardım, ister bunu kâfi bul, ey dost, ister ilâve et.”
- “Nevadir süzüük az bolur hezl öküş
 Çuz atlas bolur kız uçuzı böz ök”* (479-480)
 “Helz çok, fakat nâdir ve süzülmüş söz az olur; sırmalı atlas nâdir olur, değersiz olan şey bezdir.”
- “Sanga hediye kıldım bu tangsuk sözüm
 Manga hediye kılusu dua tip sini”* (483-484)
 “Sen de bana duâ hediye edersin diye, bu nâdide sözlerimi sana hediye ettim.”

"Edipler edibi fazıllar başı

Güherdin *şöz aymuş ögün söz bışı*" (489-490)

"Edipler edibi, fâzıllar başı akıl ile gevherden söz söylemiş, bu sözlerin başıdır."

"Ayıpka koyuptur halayık ara

Ġalat *manilerni ayıtmış yana*" (507-508)

"Birçokları da, yanlış mâna vermek suretiyle, halk arasında utanılacak vaziyete düşerler."

1.1.2.2. Birden Fazla Sıfattan Oluşan Niteleme Sıfatları

Sıfatı birden fazla kelimedenden oluşan niteleme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 5 örnek şunlardır:

"*Senin barlıkıngka tanukluk birür*

Cemad canvar uçgan yügürgen *neçe*" (5-6)

"Canlı, cansız, uçan ve koşan her şey senin varlığına tanıklık eder."

"*Reiyyetka müşfik selim til* halim

Velikin buşarda şera arslanı" (51-52)

"O re'âyâ'ya karşı şefkatli, doğru ve yumşak dillidir; fakat hiddetlendiği zaman Şerâ arslanı kesilir."

"*Eren hayrı şerri küsep keçmez ol*

İsiz edgü *işke yanut kiçmez ol*" (373-374)

"İnsanların iyilik ve kötülükleri arzu etmekle geçmez, iyi işin de kötü işin de karşılığı gecikmez."

"*Bitidim bu tangsuk turaf sözlerin*

Kalı barsa özüm sözüm kalsu tip" (475-479)

"Eğer kendim gidersem, sözüm kalsın diye, bu kitabı nadide ve zarif sözler ile yazdım."

"*Edibning yiri atı yüknek erür*

Safalıg aceb *yir köngüller yarur*" (493-494)

"Edibin yerinin adı Yüknek'tir. Gönülleri açan, safalı bir hoş yerdir."

1.1.3. Unvan Bildirenler

Unvanlar insanların mesleğini bazen de tanındığı adı belirten sıfatlardır. "İnsanların mesleklerini, makamlarını, derecelerini, sosyal durumlarını belirten sıfatlara denir." (Erdem vd. 2015: 387). İncelenen eserde tespit edilen 3 örnek şunlardır:

"Büyük *emir muhammed dâd ispehsâlâr bey'in medhi hakkında*" (IV)

"Büyük emir *muhammed dâd ispehsâlâr bey'in medhi hakkında*" (IV)

1.1.4. Renk Bildirenler

İsmin sahip olduğu rengi belirten sıfatlardır. Karahanlı sahasında kullanılan renk isimleri, cümle içerisinde niteleme sıfatı olarak görev yapmaktadır. Metinlerimizde tespit edebildiğimiz renk isimlerinin kaynakları değişikdir. Türkçe renk isimleri olduğu gibi (Msl. kökçin) yabancı asıllı renk isimleri de kullanılmıştır (Msl. habes) (Hacıminoğlu 2013: 59). İncelenen eserde tespit edilen 3 örnek şunlardır:

"*Resuller örüng yüz bu ol yüzke köz*

Ya olar kızıl *eng bu engke mence*" (25-26)

“Resûller beyaz bir yüzdür; o ise, bu yüzün gözüdür; yahut onlar al yanaktır; o ise, bu yanağın benidir.”

“Kerem bir bina teg angar hilm ul ol
Ya bustan teg ol hilm kerem al gül ol” (341-342)

“Kerem bir binadır ve hilm onun temelidir. Yahut hilm bir bahçeye benzer ve kerem kırmızı güldür.”

2.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlara belirtme sıfatı denir. Belirtme sıfatları, belirtme kavramının içerdiği belirli duruma getirme, göz önüne koyma, belirli kılma işlevlerinde kullanılan sıfatlardır (Bilgin 2006: 224). Belirtme sıfatları kendi içerisinde, işaret sıfatları, soru sıfatları, sayı sıfatları, belirsizlik sıfatları olarak dört gruba ayrılır. Eserde soru sıfatı örneği tespit edilememiştir. Eserde 129 belirtme sıfatı örneği tespit edildi.

2.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkları göstererek belirten sıfatlardır. Bunlar tek başlarına kullanıldığında işaret zamiridir. Önüne isim aldıklarında işaret sıfatı olarak kullanılırlar. Türkçede asıl işaret sıfatı üçtür: *Bu, şu, o*. Karahanlı Türkçesinde ise: *bu, ol, uş ol, uş bu* şekilleri mevcuttur. Metinde bahsedilen sıfatların *bu, ol* türleri tespit edildi. Bu grupta 69 örnek tespit edildi.

2.2.1.1. Tek Sıfattan Oluşan İşaret Sıfatları

Sıfatları tek kelimeden oluşan işaret sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 45 örnek şunlardır:

“Senamu ayuğay seza bu tilim
Unarça ayayın yarı bir manga” (3-4)

“Dilim senâyı sana lâyıık bir şekilde, söyleyebilir mi; olanca kudretimle söyleyeyim; bana yardım et.”

“Yarattı ol uğan tününg kündüzüng
Udup biri birke yorır öng songa” (13-14)

“O kadir Tanrı senin geceni ve gündüzünü yarattı; bunlar birbirine uyup, birbirinin ardı-sıra giderler.”

“Resuller örüng yüz bu ol yüzke göz
Ya olar kızıl eng bu engke mence” (25-26)

“Resûller beyaz bir yüzdür; o ise, bu yüzün gözüdür yahut onlar al yanaktır; o ise, bu yanağın benidir.”

“Aning öğdisindin tatır bu tilim
Aning medhu bolsa şeker şehd anga” (27-28)

“Onun mehdinden ağzım tatlılanır; onun yâdı, dilim için, şeker ve baldır.”

“Bu kün tegsü mindin dürud ol yarın
Eliġ tuttaçımka eġirse munga” (29-30)

“Yarın, derde düşersem, elimden tutacak olan o resûle bugün benden salât ve selâm erişsin.”

“Ol ol akl ukuş huş hiredka mekân
Biliġ madini hem fazilet kanı” (47-48)

“O akıl, anlayış, şuur ve zekâ mekânı, bilgi ocağı ve fazilet kaynağıdır.”

"Anın bahşışindin bulıt wotanur
Bu sözni bütün çın tutar duşmanı" (57-58)

"Onun ihsânı karşısında bulutlar utanır; bu sözün doğruluğunu düşmanları da itirâf eder."

"Dad ispehsalar beg için bu kitip
Çıkardım ajunda atı kalsu tip" (69-70)

"Dâd İspehsâlâr Bey için bu kitabı yazdım ki, dünyada onun adı kalsın."

"Bahalığ dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi" (85-86)

"Bilgili insan kıymetli dinardır, câhil ve bilgisiz adam değersiz bir akçedir."

"Öçüktürme erni tilin bil bu til
Başıktursa bütmez büter ok başı" (139-140)

"İnsanı dil ile kızdırma; bil ki, ok yarası kapanır, fakat dilin açtığı yara kapanmaz."

"Eşit büt bu sözke kamuğ tangda ten
Turup tilke yükünüp tazarru kilur" (147-148)

"Dinle ve bu söze inan ki, vücüt her sabah kalkıp, eğilerek, dile yalvarır."

"İki neng birikse bir erde kalı
Bükendi ol erke mürüvvet yolu" (149-150)

"Eğer bir insanda şu iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır."

"Küdezigil tilingni kel az kıl sözüng
Küdezilse bu til küdezlür özüng" (157-158)

"Dilini sıkı tut, gel, sözünü kısa kes; dil korunursa, kendin korunmuş olursun."

"Köni söz asel teg bu yalğan basal
Basal yip açıtma ağız yi asel" (161-162)

"Doğru söz, bal ve yalan söz, soğan gibidir; soğan yeyip, ağız acılandırma; bal ye."

"Kamuğ yaşru işing bolup aşkara
Bu körge eşitgen sanga külmesün" (171-172)

"Bütün gizli işlerin âşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin."

"Bu ajun ribat ol tüşüp köçgölüg
Ribatka tüşügli tüşer keçgölüg" (177-178)

"Bu dünya, konup-göçmek için, bir kervan-saraydır; insan kervan-saraya geçmek için iner."

"Nelük malka munça köngül bamakıng
Bu mal kelse erte barur baz kiçe" (183-184)

"Mala bu kadar gönül bağlamak neden; bu mal sabah gelirse, akşam yine gider."

"Bu kün bar yarın yok bu dünya nengi
Mening timşing neng adınlar onğı" (197-198)

"Dünya malı bugün var, yarın yoktur; benim dediğin mal başkalarının kısmetidir."

"Neçe alim erdi neçe feylesuf
Kanı bu kün olar minginde biri" (203-204)

"Ne kadar âlim, nice feylesof vardı; bugün onlar hani, binde biri bile yok."

"Aya ğam katıgsız sürur umğuçı

- Bu ajun kaçan ol umınça orun" (211-212)
 "Ey gam karışmamış sürur uman, bu dünya ne zaman ümit yeri olmuştur."
- "Yılan teg bu ajun yılan oklağı
 Yokamakka yumşak içi pür agu" (213-214)
 "Bu dünya yılan gibidir, yılanı oklamak lâzımdır; o el ile yoklanırsa, yumuşaktır; fakat içi zehir doludur."
- "Bu ajun ma körmekke körklüg taşı
 Velikin içinde tümen na-hoşı" (217-218)
 "Bu dünyanın da dıştan görünüşü güzeldir, fakat içinde binlerce nahoşluk vardır."
- "Ol er kim uluğsındı men men tidi
 Anı ne halayık sever ne halik" (271-272)
 "Ululuk taslayan ve benim diyen kimseyi ne Tanrı ve ne de kul sever."
- "Ata bir ana bir uyalar bu halk
 Tevafütleri yok öte irtese" (291-292)
 "İnsanlar, ana baba bir, kardeşirler; iyice araştırılırsa, aralarında bir fark yoktur."
- "Bu baylık cığaylık idi kismetü
 Harislik tek erke kuruğ zahmet ol" (303-304)
 "Zenginlik ve fakirlik Tanrının kismetidir; harislik, insan için, sâdece boş bir zahmettir."
- "Eger kelse erdin sanga edgülik
 Öküş kul ol erning senasın tile" (335-336)
 "Eğer bir kimseden sana bir iyilik gelirse, o adamı çok methet ve onun mehdini iste."
- "Uluğlarını buşrup sanga bu mizah
 Kiçiklerini küstah kılur bil yakın" (347-348)
 "Bu alay büyüklere sana karşı hiddetlendirir, küçükleri ise, küstah yapar; bunu hakikat bil."
- "Ne iş utru kelse anga ked bakın
 Ol işning öngini songını sakın" (369-370)
 "Hangi işle karşılaşırısan, onu iyice gözden geçir; o işin başını ve sonunu düşün."
- "Bu kün bu ajunda kişilik isiz
 Kanı kança bardı kişilik isiz" (385-386)
 "Bugün bu dünyada insanlık kötüdür; yazık, hani insanlık; nereye gitti?"
- "Sen artak sen anın ajun artadı
 Nelük bu ajunka kılur sen gile" (395-396)
 "Sen kendin bozüksun, onun için dünya bozuldu; niçin bu dünyadan şikâyet ediyorsun."
- "Bidatın yığığlı kişi kalmadı
 Anın künde arta turur bu bida" (403-404)
 "Bid'atten men'eden insan kalmadı, onun için bid'at her gün artmaktadır."
- "Aya malka suk er yakın bil bu mal
 Bu künkadğu sakınç yarın yük vebal" (425-426)
 "Ey mala karşı haris adam, gerçek bil ki, bu mal bugün kaygı ve düşünce; yarın ise, yük ve vebâldir."

"Nelük malka munça suk ol bu sözüng
Köngülde gamıng ol tilingde sözüng" (429-430)

"Nefsin mala karşı neden bu kadar haristir?, gönülde gamın ve dilinde sözün hep odur."

"Barur sen bu malıng yağıngka kalur
Uyadıp birürler sarıngu bözüng" (431-432)

"Kendin gidersin, bu malın düşmanına kalır; sarınacak bezini de utandıkları için verirler."

"Bukün kendü süçüg bu tirmek sanga
Açığ bolğa yarın kodup bardukung" (435-436)

"Bugün toplamak senin için tatlıdır; fakat yarın bırakıp gitmek acı olur."

"Ajunka bu söküş melamet nelik
Kazalar yoritgan yaratgan melik" (453-454)

"Dünyaya bu sövme ve çıkışma niçin; kaza ve kaderi yürüten ve yeniden tanzim eden Tanrıdır."

"Kim erse bu sözkeadınlar sözin
Teng ese tenggedi düüstka bedel" (467-468)

"Kim bu sözü başkalarının sözü ile mukayese ederse, hakikîyi sahte ile mukayese etmiş olur."

"Kelür küz keçer yaz barur bu umür
Tüketür umürni bu yazım küzüm" (471-472)

"Bahar geçer, güz gelir; ömür gider, bu bahar ve güzüm ömrü tükenir."

"Yağan bolsa yüklüg özesinde zer
Aning tuş bolğay bu sözünüg azı" (487-488)

"Üzerinde altın yüklü bir fil olsa, bu söz, en az, ona benzetilebilir."

"Uğan rahmet itsün bu saat anga
Yarın kopsa bolsa yaranlar işi" (491-492)

"Tanrı bu saatte ona rahmet etsin, yarın kalktığı zaman yârânlar eşi olsun."

2.2.1.2. İsmi Grup Hâlindeki İşaret Sıfatları

Sıfat tamlamasının isim kısımlarının birden fazla kelimedenden oluştuğu tamlamalardır. Bu grupta 23 örnek tespit edildi.

2.2.1.2.1. İsim Tamlamasını İşaret Edenler

İsim tamlamalarından oluşan grubu işaret eden işaret sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 11 örnek şunlardır:

"Bu kudret idisi uluğ bir bayat
Ölüglerni tirgüzmek asan anga" (19-20)

"O kudret sâhibi büyük bir Tanrıdır; ölüleri diriltmek onun için kolay bir iştir."

"Ol ol halk talusı kişi kutluğ
Törütmişte yok bil anga tuş tenge" (23-24)

"O yaratılanların en seçkini ve insanların en kutlusudur; bil ki, yaratılanlar arasında onun eşi ve dengi yoktur."

"Sözüng boşlağ idma yığa tut tiling
Yeter başka bir kün bu til boşlağı" (135-136)

“Sözünü başı-boş bırakma; dilini sıkı tut; dilin başı-boşluğu bir gün başa belâ olur.”

“Hiredliğmu bolur tili boş kişi
Telim başını yidi bu söz til boşı” (137-138)

“Boş-boğaz adam akıllı olur mu?; bu boş-boğazlık ve ağız gevşekliği çok başları yedi.”

“Bu dünya songında yügürmek neçe
Hasis nengdin ötrü tip özüng küçe” (181-182)

“Bu dünya arkasından koşmak niçin; hasis maldan ötürü koşar, sen kendini tut.”

“Bu dünya nengindin yigü kedgülik
Al artuk tileme vebal yüdgülük” (189-190)

“Bu dünya malından yiyecek ve giyecek kadarını al; fazlasını isteme, fazlası yüklenilecek vebâldir.”

“Bekasız erür bu ajun lezzeti
Keçer yıl keçer teg meze müddeti” (193-194)

“Bu dünya lezzeti bâkî değildir; zevk müddeti, yel geçer gibi, geçer”

“Bu kün bar yarın yok bu dünya nengi
Mening timşing neng adınlar onđı” (197-198)

“Dünya malı bugün var, yarın yoktur; benim dediğin mal başkalarının kısmetidir.”

“Bu budun talusı akı er turur
Akılık şeref cah cemal arturur” (257-258)

“Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır; cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır.”

“Bu ajun mezese katığlığ meze
İzası öküşrek mezese aza” (437-438)

“Bu dünyanın tadı karışıktır, eziyeti daha çok ve tadı azdır.”

“Ne yazdı ajunka bu sahib hüner
Negüke bu anı ulaşu kınar” (445-446)

“Hüner sâhibi dünyaya karşı ne gibi bir kusur işlemiştir; niçin bu dünya ona durmadan eziyet çektirir.”

2.2.1.2.2. Sıfat Tamlamasını İşaret Edenler

Sıfat tamlamalarından oluşan grubu işaret eden işaret sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 12 örnek şunlardır:

“Kim erse bu tört işkebed itikad
Tutar erse ming lan idur men anga” (35-36)

“Kim onun bu dört arkadaşı hakkında hakkında kötü itikad beslerse, ona bin kere lânet ederim.”

“Bilig yind usanma bil ol hak resul
Bilig çinde erse siz arkang tidi” (103-104)

“Bilgiliyi ara, usanma; bil ki, o hak resül “Bilgiyi, Çin’de bile olsa, arayınız” dedi.”

“Bu yalđan söz ig teg köni söz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel” (163-164)

“Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir.”

“Köki körklüg erning huyı körklüg ol
Bu körklüg kılıkka köngül örklüg ol” (317-318)

“Aslı güzel olan adamın huyu güzel olur; güzel huylu adama gönül bağlanır.”

“Yıkıklığa tirep kesüklüg ula
Bu itiglig erke azad öz kul ol” (343-344)

“Eğilene destek ver ve kesilene ekle; böyle bir adama hür insan kul olur.”

“Bu bir aybdım ötrü başın kesgüçi
Ajunda tirilgü kişisiz kalur” (363-364)

“Bu bir kusurdan dolayı adamların başını kesen, yaşamak için, dünyada adam bulamaz.”

“Anın uş çıkardım bu türki kitib
Kerek kıl tap ey dost kerek kıl itib” (473-474)

“Onun için işte bu Türkçe kitabı çıkardım, ister bunu kâfi bul, ey dost, ister ilâve et.”

“Bitidim bu tangsuk turaf sözlerin
Kalı barsa özüm sözüm kalsu tip” (475-479)

“Eğer kendim gidersem, sözüm kalsın diye, bu kitabı nâdide ve zarif sözler ile yazdım.”

“Sanga hediye kıldım bu tangsuk sözüm
Manga hediye kilsu dua tip sini” (483-484)

“Sen de bana duâ hediye edersin diye, bu nâdide sözlerimi sana hediye ettim.”

“Toğa körmez erdi edibning közi
Tükedi bu on dört babıçre sözi” (485-486)

“Edibin, anadan doğma, gözü görmezdi; sözü bu ön dört bâb içinde tamamlandı.”

“Tengizdin kerimrek şahum ming kata
Kabul kilsa tang yok bu az hediyeni” (67-68)

“Şâhım denizden bin kat daha kerimdir; bu küçük hediye kabul ederse, hayret etmemek lâzımdır.”

2.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkların özelliklerini sayı yönüyle belirten sıfatlara sayı sıfatları denir. Tek başlarına bir sayı ismi olan bu kelimeler tamlayan durumunda kullanıldığında sıfata dönüşür. Bu grupta 12 örnek tespit edildi.

2.2.2.1. Asıl Sayı sıfatları

Eklendikleri adla birer sıfat tamlaması oluşturan ve adın sayısını belirten sıfatlardır. Bu grupta tespit edilen 9 örnek şunlardır:

“Dört sahâbenin medhi hakkında (III)
Yime dört işinge idur men selam
Olardın usanmak kaçan ol manga” (31-32)

“Yine onun dört arkadaşına selâm gönderirim; onları anmaktan hiçbir zaman usanmam.”

"Simaktin edizrek tutar himmet ol
Sehası mekarim iki dermanı" (49-50)

"O himmeti simâkten daha yüksek tutar; cömertliği ve keremi onun iki dermândır."

"İki neng birikse bir erde kalı
Bükendi ol erke mürüvvet yolu" (149-150)

"Eğer bir insanda şu iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır."

"Haber bar birilse eger ademi
İki kol dinar ma ol üç kol kolur" (311-312)

"Bir söz vardır: eger bir kimseye iki vâdi dolusu dinar verilirse, o muhakkak üç vâdi ister."

"Ming er dostung erse öküş körmegil
Bir er duşman erse anı azlama" (359-360)

"Bin kişi dostun olsa, çok görme; bir kişi düşman olsa, azımsama."

"Toğa körmez erdi edibning közi
Tükedi bu on dört bab içre sözi" (485-486)

"Edibin, anadan doğma, gözü görmezdi; sözü bu ön dört bâb içinde tamamlandı."

2.2.2.2. Üleştirme Sıfatları

Sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar ünsüz ile biten sayılara +ar, ünlü ile biten sayılara +şAr ekinin getirilmesi ile oluşturulur. Bu grupta tespit edilen 2 örnek şunlardır:

"Nikab kötrür ajun birer yüz açar
Yazar kol kuçar teg yana terk kaçar" (221-22)

"Dünya bazen peçesini kaldırır ve yüzünü açar; kucaklayacak gibi kollarını açar, fakat hemen kaçar."

"Neçe tetik erdin birer seh kelür
Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur" (361-362)

"İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur."

2.2.2.3. Kesirli Sayı Sıfatları

Belirttikleri adların sayısını kesirli olarak gösteren sıfatlardır. Bu grupta tespit edilen 1 örnek şu şekildedir:

"Mecaz boldı dostluk hakikat kanı
Minger dostta biri bulunmaz köni" (381-382)

"Dostluk mecaz oldu, hakikat hani; binlerce dosttan bir gerçeği bulunmaz."

2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelere dış vasıflarını, sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade eder. "Başka, bazı, bütün, her, çoğu, hiç, kimi, herhangi, herhangi bir gibi kelimelerin ismi belirsizlik yüklü olarak bildirdiği görülmekte, bu kelimeler belirsizlik sıfatı olarak işlev görmektedir." (Çorbacı 2012: 53). Bu grupta 48 örnek tespit edildi.

2.2.3.1. Tek Sıfattan Oluşan Belirsizlik Sıfatları

Sıfatları, tek kelimedenden oluşan belirsizlik sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 37 örnek şunlardır:

“*Senin birlikinge delil arkağan
Bulur bir neng içre deliller minge*” (7-8)

“Senin birliğine delil arayan kimse bir tek şeyde binlerce delil bulur.”

“*Bu kudret idisi uluğ bir bayat
Ölüglerni tirgüzmek asan anga*” (19-20)

“O kudret sahibi büyük bir Tanrıdır; ölüleri diriltmek onun için kolay bir iştir.”

“*Eşit emdi kaç söz habib fazlındın
Ukuş huş yititip sözümni anga*” (21-22)

“Şimdi Peygamberin fazlından birkaç söz dinle; akıl ve dikkatini bileyip, sözümü anlamaya çalış.”

“*Kim erse bu tört işke bed itikad
Tutar erse ming la'n idur men anga*” (35-36)

“Kim onun dört arkadaşı hakkında kötü itikat beslerse, ona bin kere lânet ederim.”

“*Tengizdin kerimrek şahum ming kata
Kabul kılsa tang yok bu az hedyeni*” (67-68)

“Şâhım denizden bin kat daha kerîmdir; bu küçük hediye kabul ederse, hayret etmemek lâzımdır.”

“*Anın bahşışindin bulut uotanur
Bu sözni bütün çin tutar duşmanı*” (57-58)

“Onun ihsânı karşısında bulutlar utanır; bu sözün doğruluğunu düşmanları da itirâf eder.”

“*Ne türlüğ arığsız arır yumakın
Cahil yup arımaz arığsız erür*” (111-112)

“Nice kirli şeyler yıkamakla temizlenir, fakat cahil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir.”

“*Kamuğ türlüğ işte biligsiz ongı
Ökünç ol angar yok ong anda adın*” (115-116)

“Her işte bilgisizin kısmeti pişmanlıktır ve ona bundan başka bir kısmet yoktur.”

“*Bilig bilmegendin bir ança budun
Öz elgin but itip idim bu tidi*” (123-124)

“Bilgisizlikten ne kadar halk kendi eli put yapıp: ‘Rabbim budur!’ dedi.”

“*Sözüng boşlağ idma yığa tut tiling
Yeter başka bir kün bu til boşlağı*” (135-136)

“Sözünü başı-boş bırakma; dilini sıkı tut; dilin başı-boşluğu bir gün başa belâ olur.”

“*Eşit büt bu sözke kamuğ tangda ten
Turup tilke yüknüp tazarru kılır*” (147-148)

“Dinle ve bu söze inan ki, vücüt her sabah kalkıp, eğilerek, dile yalvarır.”

“*İki neng birikse bir erde kalı
Bükendi ol erke mürüvvet yolu*” (149-150)

“Eğer bir insanda şu iki şey birleşirse, o insana mürüvvet yolu kapanmıştır.”

"Bu yalğan söz ig teg köni söz şifa
Bu bir söz ozakı urulmuş mesel" (163-164)

"Yalan söz, hastalık ve doğru söz, şifa gibidir; bu söz eskiden söylenmiş bir meseldir."

"Kamuğ tolğan irlür tükel eksiyür
Kamuğ abadanning harab ol songı" (199-200)

Her dolan azalır, her tam olan eksilir; her mâmûrluğun sonu harâp olmaktır.

"Neçe yir bar erdi sığışmaz eri
Eri bardı kaldı kuruğ tek yiri" (201-2012)

"Halkına dar gelen ne kadar yer vardı; halkı gitti yalnız onların boş yeri kaldı."

"Neçe alim erdi neçe feylesuf
Kanı bu kün olar minginde biri" (203-204)

"Ne kadar âlim, nice feylesof vardı; bugün onlar hani, binde biri bile yok."

"Ajun külçirer baz alın kaş çatar
Bir elgin tutup şehd birin zehr katar" (205-206)

"Dünya gülümser, fakat yine alın buruşturur ve kaş çatar; bir elinde bal tutup, birinde zehir saklar."

"Bu ajun ma körmekke körklüg taşı
Velikin içinde tümen na-hoşı" (217-218)

"Bu dünyanın da dıştan görünüşü güzeldir, fakat içinde binlerce nâhoşluk vardır."

"Kamuğ til akı er senasın ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur" (229-230)

"Bütün diller cömert adamın medhini söyler; cömertlik bütün ayıbların kirini temizler."

"Bahıllıknu kanı öger til kayu
Akılıknu am has tözü halk öger" (235-236)

"Hasıslığı ögen dil hani, nerede; cömertliği âm, hâs, bütün halk öger."

"Tekebbür kamuğ tilde yirlür kılık
Kılıklarda edgü kılık kodkılık" (269-270)

"Kibir bütün dillerde yerilen bir huydur; huyların iyisi, alçak gönüllülüktür."

"Uluğsınma zinhar uluğ bir bayat
Uluğluk mening siz alınmang tidi" (283-284)

"Ululuk taslama, sakın, ulu yalnız Tanrıdır, O 'ululuk benimdir, siz üzerinize almayın' dedi."

"Bir erdin bir erke tevafüt telim
Velikin körerke tözü börklüg ol" (319-320)

"Adamdan adama fark çoktur, fakat görünüşte hepsinin börkü vardır."

"Bütün kılkı fi'lin öte irtegil
Kerem kimde erse anı er tiğil" (321-322)

"İnsanların bütün tavır ve hareketlerini iyice incele, kerem kimde ise, ona insan de."

"Neçe tetik erdin birer seho kelür
Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur" (361-362)

“İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur.”

“Bu bir aybdın ötrü başın kesgüçi
Ajunda tirilgü kişisiz kalur” (363-364)

“Bu bir kusurdan dolayı adamların başını kesen, yaşamak için, dünyada adam bulamaz.”

“Ne iş utru kelse anga ked bakın
Ol işning öngini songını sakın” (369-370)

“Hangi işle karşılaşırsan, onu iyice gözden geçir; o işin başını ve sonunu düşün.”

“Öküşrek kişining içi gadr erür
Köni dostung erse taş bil mun” (383-384)

“Birçok insanlar dıştan hakikî dost gibi görünüyorsa da, içten vefasızdırlar; bunu bil.”

“Ajun toldı udvan cefa cevr bile
Kanı bir vefalığ bar erse tile” (393-394)

“Dünya düşmanlık, cefa ve eziyetle doldu; hani bir vefalı; varsa, ara bakayım.”

“Tilekçe tiril inç fariğ kadğusuz
Ne yırke yıgar baz sini ne tilin” (415-416)

“İstedığın gibi, müsterih ve kaygusuz yaşa; sana hangi yerde ve hangi dille kim mâni olur.”

“Halal kendü kayda bu kün kanı kim
Haramı yiyürde haram tip yidi” (419-420)

“Bugün helâlin kendisi nerede, hani, kim harâmı yerken, harâm diye yiyor.”

“Anın uz erür bu kitab bir süzük
Talulap ketürdüm kemiştım çözüük” (477-478)

“Onun için bu güzel ve süzölmüş bir kitaptır; sözleri seçerek getirdim ve çözülmüşleri attım.”

“Atası adı mahmud-ı yükneki
Edib mahmud oğlı yok ol hiç seki” (495-496)

“Babasının adı Mahmud Yüknekî’dir, Edip Mahmud’un oğludur ve bunda hiç şüphe yoktur.”

“Eger bilse kaşğar tilin her kişi
Bilür ol edipning ne kim aymış” (501-502)

“Kaşğar dilini bilen her kes edibin ne söylediğini anlar.”

2.2.3.2. İsmi Grup Hâlindeki Belirsizlik Sıfatları

Sıfat tamlamasının isim kısımlarının birden fazla kelimededen oluştuğu tamlamalardır. Bu grupta 11 örnek tespit edildi.

2.2.3.2.1. İsim Tamlamasından Önce Kullanılan Belirsizlik Sıfatları

İsim tamlamalarından oluşan grubu belirten belirsizlik sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 2 örnek şunlardır:

“Senin birlikinge delil arkağan
Bulur bir neng içre deliller ming” (7-8)

“Senin birliğine delil arayan kimse bir tek şeyde binlerce delil bulur.”

"Kamuğ til akı er senasın ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur" (229-230)

"Bütün diller cömert adamın methini söyler; cömertlik bütün ayıbların kirini temizler."

2.2.3.2.2. Sıfat Tamlamasından Önce Kullanılmış Belirsizlik Sıfatları

Sıfat tamlamalarından oluşan grubu belirten belirsizlik sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 8 örnek şunlardır:

"Ne türlüg arığsız arır yumakın
Cahil yup arımaz arığsız erür" (111-112)

"Nice kirli şeyler yıkamakla temizlenir, fakat câhil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir."

"Kamuğ türlüg iştebiligsiz onğı
Ökünç ol angar yok ong anda adın" (115-116)

"Her işte bilgisizin kısmeti pişmanlıktır ve ona bundan başka bir kısmet yoktur."

Bilig bilmegendin bir ança budun
Öz elgin but itip idim bu tidi" (123-124)

"Bilgisizlikten ne kadar halk kendi eli put yapıp: 'Rabbim budur!' dedi."

"Kamuğ yaşru işing bolup aşkara
Bu körgen eşitgen sanga külmesün" (171-172)

"Bütün gizli işlerin âşikâr olup, gören ve duyan sana gülmesin."

"Yana bir kereklig sözüüm bar sanga
Ayayın men anı kulak tut manga" (265-266)

"Sana lüzumlu bir sözüm daha var, bana kulak ver, onu sana söyleyeyim."

"Tişisi kalıp bir adın erbile
Ol anda yatıpan birür sanını" (275-276)

"Karısı başka bir erkek ile kalıp, onun yanında yatarak, vücudunu verir."

"Neçe tetik erdin birer sehvo kelür
Neçe pür hünerliğda bir ayb bolur" (361-362)

"İnsan ne kadar akıllı olsa, yine bir yanlışlık yapabilir; ne kadar hüner sâhibi olsa, bir kusuru bulunur."

"Kamuğ tegdeçi neng kazadın erür
Ukuşsuzlar anı sebebdin körür" (457-458)

"Başa gelen her şey kaderden gelir, anlayışsızlar onu sebepten bilirler."

2.2.3.2.3. Edat Grubundan Önce Kullanılan Belirsizlik Sıfatları

Edat grubunu belirten, belirtme sıfatlarıdır. Bu grupta tespit edilen 1 örnek şu şekildedir:

"Kerem bir bina teg angar hilm ul ol
Ya bustan teg ol hilm kerem al gül ol" (341-342)

"Kerem bir binadır ve hilm onun temelidir. Yahut hilm bir bahçeye benzer ve kerem kırmızı güldür."

Sonuç

Altay dil ailesine bağlı olan Türkçe'nin ne kadar zengin bir dil olduğu ve edebî olarak ne kadar gelişmiş olduğu söz varlığında yer alan sıfatlardan da görülmektedir. 12. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen Atebetü'l-Hakayık'ta da sıfatların geniş yer kapladığı

görülmektedir. Tespit edilen sıfatların bir kısmı günümüz Türkçesinde yerini farklı kelimelere bırakmış bir kısmı ise bazı fonetik ve morfolojik değişikliklere uğrasa da esas yapısını koruyarak kullanılmaya devam etmiştir. *Atebetü'l-Hakâyık*'ta yer alan sıfatlarla ilgili tespitler şunlardır:

1. *Atebetü'l-Hakâyık*'ta Niteleme Sıfatı ve Belirtme Sıfatı olarak toplam 266 sıfat tamlaması vardır.

2. Niteleme sıfatlarında 137 örnek mevcuttur. Bunlardan; canlı varlıklara ait nitelik ve özellik bildiren 57, cansız varlıklara ait nitelik ve özellik bildiren 74, unvan bildiren 3, renk bildiren 3 niteleme sıfatıdır.

3. Belirtme sıfatlarında 129 örnek mevcuttur. Bunlar; 69 işaret sıfatı, 12 sayı sıfatı, 48 belirsizlik sıfatıdır.

4. Eserde tespit edilen sıfatlar arasından niteleme sıfatlarının diğer sıfat çeşitlerine göre daha fazla kullanıldığı ve daha çeşitli kullanımlarının olduğu görülmektedir.

5. *Atebetü'l-Hakâyık*'ta tespit edilen pek çok sıfatın çeşitliliği, farklı kullanımları ve sayıları değerlendirildiğinde, eserin sözcük türü olan sıfatlar bakımından zengin bir eser olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Halûk vd. (2012). *Yazım Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akerson Erkman, Fatma ve Ozil, Şeyda (1998). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 22, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Aksan, Doğan (1976). *Sözcük Türleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, Doğan (2018). *Türkçenin Sözcük Türleri*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmeti (2006). *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneci Atebetül Hakâyık*, Ankara: TDK.
- Bilgin, Muhittin (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara: Anı Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet (2015). *Türk Dili Tarihi*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Çağbayır, Yaşar (2009). *Günümüz Diliyle Atebetü'l-Hakâyık Gerçeklerin Eşiği*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çalışkan, Sema (2012). *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Sıfatlar*, Malatya: İnönü Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Çorbacı, Esra (2012). *Babürname'de Sıfatlar*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özcan, Abdullah (2005). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sıfat Tamlamaları*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- Ünlü, Suat (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınları.

